

SZAKONYI KÁROLY

A nagyváros fia

Kassák Lajos, Érsekújvár 1887 – Budapest 1967

L ehajtott karimájú, csúcsosra horpasztott kalap, alatta sűrű szemöldök, mélyen ülő, szigorú tekintetű szempár, barázdált arc, vékony ívű, összeszorított száj – így emlékszem *Kassák Lajosra* az *Új Írás* szerkesztőségi szobájából, ahonnan valamiféle irodalmi estre indultunk úgy a hatvanas évek elején. Vele volt második felesége, Klára asszony, aki Kassáknak a nőkkel szembeni morcos viselkedését eltűrve kitartott mellette haláláig. Sírjuk is közös a Farkasréti temetőben. Kassák szóftan volt, akkor már betegségek is gyötörték. Azért lehettünk az *Új Írásnál*, mert éppen ez a folyóirat közölte tőle 1961-től, a tiltás időszakában verseket. Amikor később *Kass János* lett a képzőművészeti alkotásaiból is bemutatott valamennyit, de ha a versei ellen nem volt kifogás, a reprodukciók miatt érkezett felsőbb helyről telefon a laphoz. Az avantgárd nem volt kívánatos az időt sem.

Kassák a 45' utáni években mozgalmas, irodalmi életet élt, elindította a *Kortárs* című folyóiratot, verseit közölték a lapok, könyvei jelentek meg. Baloldaliságához nem fért kétség, azonban már a Tanácsköztársaság idején is összeütközött Kun Béla bolsevista eszméivel, hogyne hallgatták volna el 1949-ben, a fordulat évében, ahogy annyi más író, akik nem illettek be a diktatúrába, holott Kassák tagja volt a pártnak, egészen addig, amíg az 1953-as, szeptemberi, írószövetségi pártgyűlésen nem kritizálta az MDP kultúrpolitikáját. Akkor megalázó módon kizárták. A procedúráról érzékletesen emlékezett meg *Függelék* című írásában. Különvéleménye és avantgárd alkotásai miatt 57' után is inkább a *tiltott*, mint a *tűrt* kategóriába tartozott. Milyen különös, hogy egy forradalminak titulált világnézetű politikanak szálka a szemében a progresszív művészeti irány. Munkásságát ebben az időben csak a párizsi Magyar Műhelyben méltatták, ugyanott alapították meg a Kassák Lajos-díjat, amellyel hazai, avantgárd költőket, Tandori Dezsőt, Szkárosi Endrét és Petőcz Andrászt is kitüntették.

Kassák fiatalon, a múlt század tízes éveiben megismerkedett az akkoriban kialakuló izmusokkal, az expresszionizmussal, a futurizmussal, a dadával, a szürrealizmussal meg a konstruktivizmussal, amelynek elkötelezett híve lett költészetében és festészetében egyaránt. Gazdag és sokoldalú életművet hagyott hátra, de ebben a rovatban csupán a novellisztikájára szeretnénk emlékeztetni. Nagy részüket a húszas-harmincas években írta, szomorú, sokszor tragikus képet festve a gazdasági válság utáni munkáseletről, a kenyérharcról, a sztrájkokról és az elesettek sorsáról. A néhol szürrealitásba hajló történetek mellett hagyományos stílusú elbeszélések idézik fel a két háború közötti korszakot, a szegénység megnyomorító erejét. De hiszen része volt benne. Szülei áldoztak volna taníttatására, a négy elemi után gimnáziumba írárták, de ő otthagya az iskolát lakatosinasnak állt, majd 1904-ben, tizenhét évesen Érsekújvárról Pestre ment, vasmunkás lett angyalföldi gyárakban. Lázádo, szociális hevülete a *szocdemek*hez vezette, szervezett munkásként sztrájkokban vett részt. Barátai révén olvasmányokhoz jutott, bár eleinte nem kereste a könyveket, egy lányismerőse kezébe adta Petőfi költeményeit. *A farkasok dala* kellett ahhoz, hogy rádöbbenjen: az irodalom is lehet mozgósító erejű, mint írta, ennél jobban semmi sem érzékeltette

számára a kapitalizmus és a munkásság viszonyát. És amikor egy sztrájk szervezésében vett részt, s tőle várták a buzdító beszédet, a *Talpra magyar* sorait szötte a szónoklatába. A negyvennyolcas forradalom költőjét követve írta meg első verseit és történeteit. 1912-ben *Életírás* címen már könyvvel jelentkezett, majd 1915-ben *Eposz Wágner maszkjában* címen az első verskötettel. Szellemi gyarapodáshoz, a világban való tájékozódáshoz jutott vándorlása során. Manapság már elképzelhetetlen módon gyalog vágott neki az útnak, hogy Európa országain át Párizsba jusson. Párizsból persze kitoloncolták. Az első világháború alatt itthon *Tett* címen avantgárd folyóiratot indított, agitált

a háború ellen, a lapját pacifizmusa miatt betiltották. A kommün nem hozta meg számára azt, amit a baloldaliságról hitt és gondolt, noha tagja lett az írói direktóriumnak. A bukás után emigrált, Bécsben élt és dolgozott, *MA* címen folyóiratot szerkesztett. Csak 1926-ban tért haza. Az *Egy ember élete* című, korszakokra osztott könyvében a gyermekkorától egészen az emigrációba indulásáig olvashatjuk élettörténetét. Nehéz és kalandos sors, kemény élet. *Én a nagyváros fia vagyok, vasszerszámmal dolgozó és örökké elégedetlen* – írja az ötvenes években naplójegyzetében. *Vasszerkezeten épülnek az én napjaim... szavaimban kinyílnak a virágok... szemeimben benne vannak az ismert és ismeretlen történetek. Az apám laboráns volt, az anyám mosónő, rokonaim vasutasok, és ők elvittek engem a városba. Így lettem azzá, aki vagyok.*

Kassák maga írja le különös, mondhatni barátságtalan viszonyulását a nőkhöz. Csak akkor van szüksége rájuk, ha – úgymond – megéhezik a szerelemre, aztán jóllakottan nem kér belőlük. De megnősül, feleségül vesz egy háromgyerekes anyát, Simon Jolán előadóművészt, házasságuk azonban az asszony öngyilkosságával tragikus véget ér. Igazán csak az anyjához fűzte érzelmek, *Anyám címére* című könyvében tizennyolc levélben szól a *Mutterhez* fíú szeretettel. A *Muttihoz*, akitől talán konokságát örökölhette azt a makacsságot, amellyel rendületlenül haladt előre az életben, és szerzte meg gazdag tudását az emberi természetről és társadalmi viszonyokról, tájékozottságát és ismereteit irodalomról és művészetről.

Elképesztően pontos portrékat tár elénk a képzőművészet alakjairól az *Éljünk a mi időnkben* című esszékötetében, értékelve a kortársakat, Szőnyit, Kmettyt, Szalai Lajost, Ferenczy Bénit és másokat. De kitekintve a világba, Picassót, Marc Chagallt, Le Corbusier-t, vagy a *Csavargók, alkotók* című kötetében az írókat, Petőfit és Adyt, az amerikai Sherwood Andersont, Hemingwayt, Don Passost és Jack Londont, az oroszokat, Gorkijt és Dosztojevszkijt. Áttekintése minden művészeti ágban lenyűgöző. Nem tudom, hogy olvassák-e ma Kassákat, s ha elmennek az óbudai múzeumába, gondolnak-e arra, hogy írásait is elővegyék, mert minden sora tanulság a mára is. *MA* – ez állt folyóirata borítólapján, s ez a ma még ma is a *mát* jelentheti. Mintha hallanám a hangját, Érsekújvárról hozott tótos beszédét: *Mága olvastá az esszéimet?* Néz szúrós tekintettel a horpasztott tetejű, szürke kalapjának lehajtott karimája mögül, egy *igazi* szociális és szocialista elkötelezettségű író, a magyar avantgárd nemzetközileg is elismerten legjelentősebb tekintélyű alkotója. ♦♦